

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертаційне дослідження

Яковлевої Анастасії Ігорівни

на тему «Вплив SARS-CoV-2 на емоційну сферу особистості»,

подане на здобуття ступеня доктора філософії

за спеціальністю 053 Психологія

Актуальність теми дослідження та її зв'язок із планами наукових робіт університету. Пандемія COVID-19 стала безпрецедентним викликом для сучасного суспільства та суттєво вплинула не лише на фізичний стан населення, але й на психічне здоров'я людини. Поширення SARS-CoV-2 супроводжувалося тривалим стресовим навантаженням, соціальною ізоляцією, змінами способу життя, невизначеністю та підвищеним рівнем психологічної напруги, що спричинило зростання кількості емоційних і когнітивних порушень серед населення.

Особливо актуальною є проблема вивчення довготривалих наслідків COVID-19 для психічного здоров'я людини. У науковій літературі дедалі частіше акцентується увага на явищі Long COVID, що супроводжується проявами хронічної втоми, тривожності, депресивних симптомів, емоційної нестабільності, а також порушеннями уваги, пам'яті та когнітивної продуктивності.

Попри значну кількість досліджень, присвячених медичним аспектам COVID-19, психологічні механізми впливу SARS-CoV-2 на емоційну та когнітивну сферу особистості залишаються недостатньо дослідженими. Потребують подальшого наукового осмислення питання взаємозв'язку між емоційними проявами та когнітивними порушеннями, особливостей адаптації особистості після перенесеного захворювання, а також чинників, що впливають на вираженість психологічних наслідків пандемії.

Дисертаційну роботу виконано в рамках наукової школи кафедри психології та педагогіки Хмельницького національного університету «Формування особистості як суб'єкта самотворення та самобереження» та у межах науково-дослідної роботи «Психолого-педагогічні засади професійно-особистісного розвитку фахівців в умовах трансформації суспільства» (номер державної реєстрації 0125U003711) (внесок здобувача полягає у дослідженні змін емоційної сфери особистості під впливом SARS-CoV-2, виявленні взаємозв'язків між емоційним дистресом і суб'єктивними когнітивними

скаргами, а також обґрунтуванні ролі психологічної резильєнтності у процесах постковідної адаптації).

Дослідження А. І. Яковлевої є результатом комплексного теоретико-емпіричного вивчення особливостей впливу SARS-CoV-2 на емоційну сферу особистості у постковідний період. У межах проведеного дослідження авторкою науково обґрунтовано теоретичні та практичні аспекти проблеми психоемоційних змін, пов'язаних із перенесеним COVID-19. У роботі визначено емоційну сферу особистості як складний психофізіологічний феномен, що зазнає трансформацій під впливом SARS-CoV-2, а також досліджено специфіку емоційних, когнітивних і соматичних проявів постковідного стану.

Здійснено ґрунтовний аналіз сучасних наукових підходів до вивчення психічних наслідків пандемії COVID-19, зокрема досліджено чинники, що впливають на емоційний стан особистості після перенесеного захворювання. У роботі проаналізовано прояви тривожності, депресивних станів, емоційного дистресу та когнітивних труднощів, а також їх взаємозв'язок із рівнем психологічної резильєнтності особистості. Авторкою обґрунтовано програму емпіричного дослідження та здійснено типологізацію емоційно-когнітивних профілів осіб у постковідний період, що підвищує наукову та практичну значущість роботи.

Особливу увагу приділено розробці практичних рекомендацій щодо психологічного супроводу, профілактики та корекції емоційних порушень в осіб, які перенесли COVID-19. Запропоновані авторкою підходи можуть бути використані у діяльності практичних психологів, психотерапевтів, медичних працівників та фахівців у сфері психічного здоров'я.

Значення для науки і практики отриманих результатів полягає у тому, що дисертаційне дослідження містить науково обґрунтовані положення щодо особливостей функціонування емоційної сфери особистості в умовах постковідного стану та розв'язує актуальну наукову проблему вивчення психоемоційних наслідків SARS-CoV-2. Загалом, дисертація є вагомим внеском у розвиток сучасної психологічної науки, розширює уявлення про психологічні наслідки пандемії COVID-19 та має важливе практичне значення для організації психологічної допомоги особам, які перенесли коронавірусну хворобу.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що вперше конкретизовано та емпірично перевірено особливості змін емоційної сфери особистості під впливом вірусу SARS-CoV-2; визначено гендерні особливості

постковідних станів, що проявляються у вищій вираженості тривожно-депресивної симптоматики та суб'єктивних когнітивних скарг у жінок; розроблено типологію емоційно-когнітивних профілів особистості, яка відображає варіанти поєднання емоційного дистресу, когнітивних труднощів та адаптаційних ресурсів; виявлено «феномен розбіжності» між суб'єктивними когнітивними труднощами та об'єктивними показниками когнітивного функціонування, що дало змогу розглядати емоційний дистрес як один із провідних чинників зниження якості життя у постковідний період. Удосконалено наукові уявлення про роль психологічної резильєнтності як модератора процесів постковідної адаптації та ресурсу збереження емоційної стійкості особистості. Подальшого розвитку набули положення щодо взаємозв'язку емоційного дистресу та когнітивних скарг у постковідний період, що створює підґрунтя для прогнозування індивідуальних варіантів адаптації та вдосконалення психологічної підтримки осіб, які перенесли SARS-CoV-2.

Наукові результати дисертації є достатньо аргументованими та мають теоретичне та практичне значення для розвитку сучасної психологічної науки.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у можливості використання отриманих даних для вдосконалення психологічного супроводу осіб, які перенесли COVID-19, а також для розробки психоосвітніх, профілактичних і реабілітаційних заходів, спрямованих на подолання емоційного дистресу, когнітивної втоми та проявів постковідного синдрому.

Отримані результати можуть застосовуватися у практиці психологічної діагностики емоційних і когнітивних порушень у постковідний період, уточненні психологічного профілю осіб, які перенесли COVID-19, а також під час розроблення індивідуальних програм психологічної підтримки та психокорекції, спрямованих на подолання тривожності, депресивних проявів, когнітивної втоми та феномену «когнітивного туману». Практичну цінність становить також можливість використання отриманих даних у системі раннього виявлення емоційного та когнітивного виснаження, визначенні груп ризику серед осіб, які перенесли COVID-19, а також у вдосконаленні первинної психологічної діагностики в закладах охорони здоров'я, що сприятиме більш точному визначенню потреб пацієнтів і своєчасному скеруванню до відповідних фахівців.

Матеріали дисертаційного дослідження мають вагоме практичне значення та можуть бути використані у професійній діяльності психотерапевтів, клінічних психологів і медичних працівників з метою підвищення ефективності психологічного супроводу пацієнтів у постковідний

період, оптимізації процесів психоемоційного відновлення та профілактики хронічних психологічних наслідків COVID-19. Отримані результати доцільно застосовувати під час розробки психоосвітніх, профілактичних і реабілітаційних програм, спрямованих на попередження розвитку постковідної симптоматики та підтримку психологічного благополуччя населення.

Практична цінність роботи також полягає у можливості використання її положень у системі професійної підготовки та підвищення кваліфікації фахівців допоміжних професій, працівників психологічної служби та методистів, зокрема під час організації інтерв'язійних груп, проведення вебінарів і розробки науково-методичних рекомендацій. Теоретичні положення дисертації можуть бути корисними для створення сучасних інформаційно-просвітницьких проєктів і навчальних курсів, присвячених проблемам психологічної стресостійкості, психічного здоров'я та подолання наслідків інфекційних захворювань.

Результати дослідження впроваджено у: КНП «Олександрівська лікарня» Олександрівської селищної ради Кропивницького району Кіровоградської області та у практичну діяльність фахівців проєкту Brave Together, реалізованого за підтримки благодійного фонду UA Mental Help та Maybelline New York.

Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, який налічує 230 найменувань та 5 додатків. Обсяг основного тексту складає 164 сторінки і містить 13 таблиць та 13 рисунків. Оформлення дисертації відповідає всім необхідним вимогам.

Оцінка змісту та завершеності дисертації.

Дисертаційна робота А. І. Яковлевої є завершеним, логічно структурованим та послідовним науковим дослідженням, присвяченим вивченню впливу SARS-CoV-2 на емоційну сферу особистості в умовах пандемії та постковідного періоду. У роботі поєднано теоретичний аналіз сучасних наукових підходів до проблеми емоційних і когнітивних наслідків COVID-19 із результатами власного емпіричного дослідження психоемоційних змін у осіб, які перенесли коронавірусну хворобу.

Зміст дисертації відповідає заявленій темі, меті та поставленим завданням дослідження. У вступі обґрунтовано актуальність обраної проблематики, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання та гіпотезу дослідження, окреслено наукову новизну, теоретичне та практичне значення роботи, наведено відомості щодо апробації результатів дослідження, структури та обсягу дисертації.

Використаний комплекс теоретичних, емпіричних і статистичних методів є достатньо обґрунтованим та адекватним поставленим завданням.

У першому розділі «*Теоретичні основи дослідження впливу SARS-CoV-2 на емоційну сферу особистості*» здійснено аналіз психологічних підходів до розуміння емоційної сфери особистості, її структури, функцій та механізмів регуляції. Авторкою розглянуто пандемію COVID-19 як стресогенний чинник, що впливає на психоемоційний стан людини, а також висвітлено взаємозв'язок емоційної та когнітивної сфер. Значну увагу приділено аналізу соціально-психологічних, біологічних та поведінкових чинників, які впливають на емоційне благополуччя особистості в умовах пандемії.

У другому розділі «*Методологічні засади та організація емпіричного дослідження впливу SARS-CoV-2 на емоційну сферу особистості*» представлено обґрунтування методології дослідження, охарактеризовано психодіагностичний інструментарій та описано процедуру організації емпіричного дослідження. У роботі детально подано характеристику вибірки, принципи формування груп респондентів, процедуру збору даних та методи математико-статистичної обробки результатів. Авторкою також окреслено методологічні обмеження дослідження та заходи забезпечення валідності й надійності отриманих даних.

У третьому розділі «*Результати емпіричного дослідження впливу SARS-CoV-2 на емоційну сферу особистості та їх інтерпретація*» представлено результати аналізу показників тривожності, депресії, стресу, когнітивних скарг, психологічної резильєнтності та якості життя осіб, які перенесли COVID-19. Проведено статистичний аналіз отриманих даних, зокрема досліджено гендерні відмінності та взаємозв'язки між емоційними, когнітивними й адаптаційними показниками. Важливим аспектом роботи є виокремлення типологічних емоційно-когнітивних профілів осіб у постковідний період та формулювання практичних рекомендацій щодо психологічної підтримки й психоемоційного відновлення.

Загалом дисертаційна робота характеризується логічністю побудови, послідовністю викладу матеріалу та належним рівнем теоретичного й емпіричного аналізу. Аналіз змісту дисертації дає підстави стверджувати, що поставлені завдання реалізовано, а мету дослідження загалом досягнуто.

Повнота наукових положень у дисертації та публікаціях.

Результати дослідження оприлюднені в 9 наукових публікаціях, із них 7 наукових статей (2 – у співавторстві) у фахових наукових виданнях України у галузі психології, 2 тези доповідей в збірниках матеріалів всеукраїнської та

міжнародної науково-практичних конференцій. Дисертантка презентувала отримані результати на таких конференціях: XXVII Всеукраїнській науковій конференції «Актуальні проблеми природничих і гуманітарних наук у дослідженнях молодих учених Родзинка – 2025» (м. Черкаси, 21–22 травня 2025 р.); XL Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку» (м. Салоніки (Греція), 7 січня 2024 р.). Усі сформовані наукові положення і результати дисертації повністю викладено в опублікованих працях.

Ідентичність змісту анотацій і основних положень дисертації.
Структурна побудова та зміст анотацій українською й англійською мовами ідентичні основним положенням дисертації. За змістом дисертаційна робота А. І. Яковлевої повністю відповідає спеціальності 053 Психологія. При детальному розгляді дисертаційної роботи порушень академічної доброчесності не виявлено.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

Незважаючи на те, що дисертаційне дослідження виконане відповідно до вимог, можна відзначити окремі дискусійні положення:

1. У дисертаційному дослідженні представлено авторський опитувальник для оцінювання суб'єктивних когнітивних скарг, однак процедура його валідації висвітлена недостатньо повно. Зокрема, доцільним було б детальніше подати інформацію щодо апробації методики, проведення пілотного дослідження, а також принципів формування та відбору шкал опитувальника.

2. У підрозділі 3.1, присвяченому типологізації емоційно-когнітивних профілів осіб, які перенесли SARS-CoV-2, варто було б більш детально розкрити критерії класифікації респондентів та методичні підходи до виокремлення запропонованих типологічних профілів, що сприяло б кращому розумінню логіки інтерпретації отриманих результатів.

3. Окремі положення висновків мають дещо узагальнений характер, у зв'язку з чим доцільним було б більш чітко співвіднести сформульовані висновки з поставленими завданнями дослідження та конкретними результатами емпіричного аналізу.

Однак висловлені зауваження мають дискусійний характер і не позбавляють дисертаційну роботу науково-теоретичної та практичної цінності.

Висновки щодо дисертації загалом

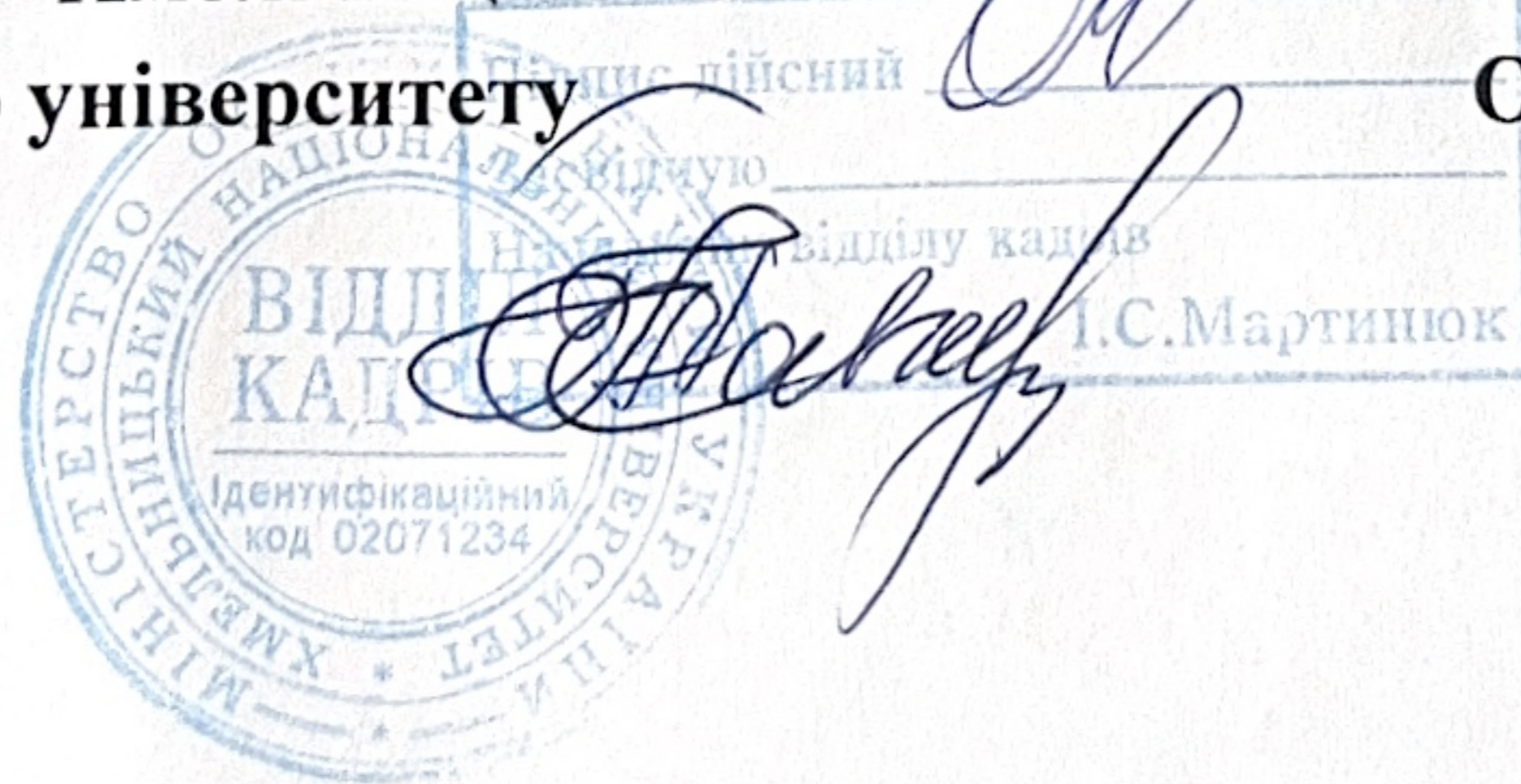
Рецензована дисертаційна робота є завершеним, самостійним і цілісним науковим дослідженням, у якому представлено результати теоретичного та емпіричного вивчення впливу SARS-CoV-2 на емоційну сферу особистості.

Отримані авторкою наукові результати характеризуються науковою новизною, теоретичним і практичним значенням та свідчать про належний рівень володіння здобувачкою методологією наукового дослідження, сучасним психодіагностичним інструментарієм і методами статистичного аналізу даних.

Дисертаційне дослідження Яковлевої Анастасії Ігорівни на тему «Вплив SARS-CoV-2 на емоційну сферу особистості», подане на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 Психологія, відповідає вимогам пп. 6, 7, 8, 9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44, а також вимогам Наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації», і може бути рекомендоване до розгляду та захисту у разовій спеціалізованій вченій раді з подальшим присудженням авторці ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 Психологія.

Рецензент:

**канд. психол. наук, доцент,
доцент кафедри психології та
педагогіки Хмельницького
національного університету**

Олена КУЛЕШОВА